

СЧЕТОВОДНА ПОЛИТИКА

**НОВИ ПРИНЦИПИ
И ПОДХОДИ В
СЧЕТОВОДСТВОТО**

Списание за прилагане
на международните
счетоводни
и одиторски
стандарти в България

**СЧЕТОВОДНИ МОДЕЛИ ЗА ОТЧИТАНЕ НА
ХЕДЖИРАНЕТО – ОТЧИТАНЕ НА
ХЕДЖИРАНЕ НА ПАРИЧЕН ПОТОК**

**ПРАВО ВЪРХУ ВЪТРЕШНО ГЕНЕРИРАНИТЕ
НЕМАТЕРИАЛНИ АКТИВИ**

**МЕТОДИКА ЗА ИЗВЪРШВАНЕ НА СТОЙНОСТНО-ПРОПОРЦИОНАЛНИЯ
ПОДБОР (PPS SAMPLING) ПРИ ПРОВЕЖДАНЕТО НА НЕЗАВИСИМ
ФИНАНСОВ ОДИТ**

XVIII СВЕТОВЕН КОНГРЕС НА СЧЕТОВОДИТЕЛИТЕ

**АКЦИОНЕРНИТЕ
И ЛИХВАРСКО-КРЕДИТНИТЕ ДРУЖЕСТВА
ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО
И ТЯХНОТО СЧЕТОВОДСТВО.
ОПИТЪТ НА БЪЛГАРИТЕ
В ЦАРИГРАД И В ЕМИГРАЦИЯ**

9-10 | 2010

Акционерните и лихварско-кредитните дружества през Възраждането и тяхното счетоводство. Опитът на българите в Цариград и в емиграция

Доц. г-р Иван Русев

„Да си въобразим, че влизаме в писалището [кантората] на една голяма търговска къща; гледаме управители, писари, подписари и други момчета — всяко едно с определена служба: едни държат само кореспонденциите, други само книгите, трети само стока продават; четвърти ходят и събират менителниците и пр. и пр. Тука трудът е подразделен и затова работата върви напред и заведението ся обогатява“¹.

Четем тези няколко реда в статия на Иван С. Гешов, поместена в сп. „Читалище“ през 1872 г. Темата на публикацията е за нуждата от разпределението на труда. В нея авторът пресъздава идеи, заимства-

ни от политическата икономия на Адам Смит, но докато у Смит примерът е с фабрика за игли, то у Гешов е с търговска кантора, където своето важно място намира и счетоводната дейност (писарите и подписарите).

Най-голям разцвет българското акционерно дело преди Освобождението придобива в столицата на Османската империя Цариград, където през 30-те — 70-те години на XIX в. живеят и работят между 30 000 и 60 000 българи². Основната част от тази българска колония ежегодно се попълва от занаятчии, търговци, предприемачи, от хора, дошли от различни български селища, търсеци и на-

миращи тук добри условия за стопанска дейност, за изучаване и прилагане на модерното, на европейското.

В Цариград през третата четвърт на XIX в. възникват или е инициатирано създаването на следните акционерни дружества: „Обща народна каса“ (1859 г.), Търговско българско дружество (един мащабен, но нереализиран проект на Георги Раковски от 1860 г.), Българско търговско пароплувно дружество „Провидение“ (1862—1865 г.), „Българско търговско братско дружество“ (1867—1871 г.), „Табашко дружество“ (1869 г.), „Учителска книгопечатница“ (1869 г.), Театър „Султание“ (1870 г.), Българско печатарско дружество „Промисление“ (1870—1878 г.), Българско дружество „Блага чест“ (1871 г.), Българско заемателно дружество „Напредък“ (1871—1872 г.), „Българско тухларско дружество“ (1872 г.), „Лотарийно дружество“ (1872 г.), Българско дружество „Надежда“ (1873 г.).

Най-ранният проект за създаване на българско акционерно дружество в столицата на империята датира от края на 50-те години на XIX в. — тогава, когато възникват едни от първите подобни проекти и във вътрешността на българските земи. Става въпрос за „Обща народна каса“ — идея, оповестена в „Цариградски вестник“ през 1859 г.³,

според която се предвижда създаването на кредитно (банково) дружество с централа в Цариград и с клонове в различни български градове, чрез които да се правят парични преводи. И макар да няма данни този проект да е осъществен, той показва модела, по който ще се проектират и следващите акционерни дружества на българите в Цариград, а именно като стопански представителства в столицата на цялата българска нация.

Сред всичките инициативи на цариградските българи за изграждане на акционерни дружества през възрожденската епоха по своите амбициозни мащаби и замисъл се откроява една от тях — Българското търговско пароплувно (параходно) дружество „Провидение“. Голямата значимост на този проект се обуславя поне от три фактора: първо, защото той предизвиква особен интерес от страна на цялото българско общество по онова време (с участието в него, със споровете около изграждането и дейността на дружеството, с разочарованието от неуспеха, довело до остри конфликти и нападки по адрес на цели социални групи)⁴, второ, защото това е най-сериозният опит за създаване на акционерно дружество от българите преди Освобождението, респективно — една от крупните модернистични стопански прояви на епохата, придо-

била национални измерения⁵, и трето, защото дружеството е първият опит за създаване на българско корабоплаване въобще⁶.

„Рождената дата“ на „Провидение“ е 6/18 декември 1862 г., когато неговите инициатори и създатели Петър А. Попов, Илия В. Дюкмеджиев-Кумба и братя Кардончови разпространяват чрез пресата „листовка апел“ за създаването на дружеството. Интересна личност е Петър Попов (1832—1894 г.), сочен от всички изследователи като главния създател на „Провидение“. Той е типичен представител на младото поколение просветени търговци, с които трябва да се свързват повечето модернистични проекти в българската възрожденска търговия — възпитаник е на Тревненското училище; през 1850 г. започва работа при руски търговец в Цариград; едва 20-годишен пътува по търговски дела до Москва и Тифлис; усвоил търговската професия от училище и от практиката, не се поколебава да създаде през 1856 г. самостоятелна търговска фирма в Цариград и да търгува със стоки на руския пазар, като за по-голяма сигурност се сдобива с руско поданство; заедно с братята си на 1 август 1860 г. създава командитно дружество; стига и до търговски съдебни дела, откъдето също трупат ценен опит; след Освобождението се установя-

ва във Варна, където се посвещава на административна дейност⁷.

Още в първите прояви на „Провидение“ ясно личи модернистичният подход на неговите създатели, постарали се да проучат и приложат европейския опит в акционерното дело. На 1/13 май 1863 г. е утвърден устав на дружеството, публикуван през 1864 г. като самостоятелна книжка⁸, а впоследствие поместен изцяло и в няколко вестника⁹. Уставът се състои от 6 раздела, в които се разглеждат всички основни въпроси, свързани с устройството и дейността на дружеството: формулира се неговата главна цел (закупуването на един параход и използването му за търговски дейности); определя се начинът на формирането на капитала чрез продажбата на 1250 акции по 10 турски лири всяка, общо 12 500 турски лири; уточнява се етническият състав на ръководството (то трябва да се състои само от българи, макар че сред акционерите впоследствие ще се запишат и немалко турци); регламентира се гласуването на акционерите (правото на гласове съобразно броя на притежаваните акции); предвижда се редът и времето за свикването на общото събрание на акционерите (всяка година през януари); и т.н. Оригинален е начинът, по който се определя съотношението притежавани акции — гласове, тъй като той

не е регламентиран в търговското законодателство (в Османския търговски закон) и очевидно е или заимстван от устава на чужди акционерни дружества, или е творческо изобретение на учредителите: 5 притежавани акции дават право на 1 глас, 10 акции — на 2 гласа, 20 акции — на 3 гласа, и оттук нагоре на всеки 10 акции се полага по 1 глас. Това положение в решенията на дружеството впоследствие ще даде повод за някои спорове и разногласия.

Пети раздел на Устава на „Провидение“ е изцяло посветен на неговото **счетоводство и отчетност** — използван е терминът „счетоводно преброяване“, вероятно под влияние на руската среда, в която Петър А. Попов се формира като търговец. В края на всяка година трябва да се съставя равностметка на дружествената каса, като общото събрание гласува дивидента и отчислението за натрупване¹⁰.

Добра предпоставка за успешния ход на счетоводните операции на „Провидение“ е фактът, че за негов **касиер** е определен младият, но вече натрупал достатъчно опит в модерната търговия Христо Ст. Арнаудов. Арнаудов е родом от Габрово. По онова време той е главната фигура в търговското дружество „Станчо Арнаудов и син“ — едно от крупните на българския възрожденски пазар. Фирма-

та на Арнаудови, която води модерно счетоводство и поддържа редовни търговски контакти с множество партньори в страната и Европа, има свой клон в столицата Цариград, оглавяван от самия Христо Арнаудов¹¹. Към края на февруари 1863 г. у Арнаудов е касата на „Провидение“ с наличност от 1000 турски лири¹².

„Провидение“ е първото българско акционерно дружество, което използва свои собствено отпечатани акции, най-старите български ценни книжа от този род — първоначално то раздава на членовете си разписки, но впоследствие се появяват и акциите. Акциите са отпечатани в печатницата на Е. Мандус в Пера (Цариград) и са подписани от касиера Хр. Арнаудов и от управителя Петър А. Попов. Според устава те са поименни и могат да се продават, но превърлянето им се счита за редовно само ако е отразено в „**дружествения тефтер**“. Именно от акциите и от тяхното разпространение се узнава кои и откъде са били акционерите на дружеството. Най-много акции са откупени от търговци и занаятчии от Тулча, Браила, Шумен, Търново, Сливен, Варна и Цариград¹³. Запазени са акции на името на сливенските търговци караабджи Русчо В. Миркович (3 броя, всичките с пореден № 128 и с дата 1 ян. 1864 г.)¹⁴ и Георги Н.

Карамалаков (2 акции от 25 дек. 1863 г.)¹⁵, както и на цариградчанина Димитър Бърнов (една с пореден № 157 и също с дата 1 ян. 1864 г.)¹⁶.

Много скоро след своето основаване дружеството постига главната си цел. През 1863 г. то закупува от Глазгоу (Великобритания) параход, който потегля за османската столица, застрахован в английска осигурителна къща и плавайки под английски флаг, а пристига в Цариград, посрещнат с неописуема радост и възторг от българската общност в града¹⁷. Тук флагът е сменен с турски. Параходът получава от новия си собственик „*диломатичното*“ наименование „*Азис*“, наречен така на името на управляващия тогава турски султан Абдул Азис (1861—1876 г.). Следват няколко курса с търговска цел, сред които и два доходоносни рейса за нуждите на турската държава (превозва черкези от Цариград до Самсун). „*Азис*“ обикаля Черноморието, като по всяка вероятност не пропуска и българските пристанища Варна и Бургас. Близко две години екипажът на парахода от около 20 души се управлява успешно от английския капитан Едуард Уйлям Стокър, който предано отстоява интересите на дружеството собственик. Не е известно колко са българите от екипажа, но със сигурност се знае, че

писарят е българин (Атанас Каракашев) — интересен за отбелязване факт, който показва, че ако все още българската нация е „*чужда*“ на морските професии, то на нейни представители вече спокойно може да се поверява модерната счетоводна дейност, от каквато безспорно се нуждае кораб от мащабите на „*Азис*“¹⁸.

В крайна сметка проектът на „*Провидение*“ завършва с неуспех. Дружеството дължи за закупуването на парахода 15 657 английски лири — сума, която то не успява да събере нито с продажбата на акциите, нито с получените пари от рейсовете на „*Азис*“. В действията по търсене на разрешаването на възникналия проблем много ясно се очертават пречките, които съпътстват мащабен замисъл като акционерното „*параплувно*“ дружество, респективно българските модернистични търговски проекти от онова време.

И като основни пречки трябва да се посочат колебанията в действията на самите учредители на дружеството, техните разногласия, проявената от тях неопитност, а на моменти дори и наивност в деловите отношения, както и консервативното отношение на част от обществото срещу подобен род нови начинания. Наистина, действията на ръководството на „*Провидение*“ се опитват да следват предписани-

ята на устава, респективно на модерното търговско право: по установения ред на 10/22 апр. 1864 г. в Цариград се свиква първото общо събрание на дружеството „за да се прегледат сметките“; на събраниято е избрана комисия, която още веднъж да провери състоянието на сметките; на 7 юли с.г. се свиква ново общо събрание, на което се явяват едва 17 души; чрез пресата акционерите редовно биват информирани за задълбочаващите се трудности в дейността на дружеството; на 31 март 1865 г. се свиква поредното общо събрание, на което обаче се явяват едва 2 души; в крайна сметка на 14 апр. 1865 г. управата обявява „Провидение“ в несъстоятелност¹⁹. Счетоводната отчетност е „разковничето“ във всички тези действия — обществените очаквания към управата на дружеството са за по-голяма прозрачност на неговите сметки и през септември 1864 г. то ги помества в отделна брошура и в притурка на в-к „Турция“²⁰. Нужната разгласа получава и фалитът, като с обява в същия вестник управата информира акционерите за правото им на възражения — до 11 дни за тези, които са в столицата, и до 31 дни за останалите, след което „управлението не се счита под никакви задължения, нито отговорност“²¹.

Разногласията сред съдружни-

ците учредители са първата стъпка към кризата в дружеството. Петър А. Попов обвинява Илия Дюкмеджиев, че извършва злоупотреби с дружествени пари и го нарича „човек ленив, нечестолобив, низкохарактерен, йезуит и крадец“. Нападките вътре в управата, въпреки опитите те да се пазят в тайна, и невъзможността да се осигурят останалите средства за изплащане на парахода водят до поредица от грешки, които издават неопитността на създателите на дружеството. Още при закупуването на кораба те се оставят да бъдат измамани, като поверяват акта за собственост в ръцете на трето лице — гърка Андрей Сингрос, оказал се най-обикновен мошеник, който впоследствие продава „Азис“ в Лондон и то без особени трудности. Подобна наивност в отношението към документите се оказва леснонаказуема и въпреки дългогодишните опити на П. Попов да търси правата на дружеството по съдебен път тя не може да бъде компенсирана. Проблемите на „Провидение“ нарастват с фалита на фирмата на касиера Христо Ст. Арнаудов и с кражбата на документацията на дружеството, извършена на 20 ноември 1865 г. от кантората на Попов. За последната подозренията са хвърлени върху съдружниците²².

В публикациите за историята на акционерното „парaplувно“ дру-

жество, най-вече в статиите на Ст. Бочев и на Вл. Павлов, причините за неуспеха на инициативата се търсят в конфликта между чорбаджиите от Балкапанхан в Цариград (т.е. представителите на едрата търговско-лихварска буржоазия) и еснафското съсловие, в сблъсъка между „старите“ и „младите“, дори в „обществено-икономическите условия“ на епохата, в наличието на „турски национален гнет“, при който живеят и работят българите тогава²³. Повечето от тези обяснения имат основание (без най-обобщителните, които не са пряко свързани с конкретния случай!), още повече че те се съдържат в самите извори — във вестникарските публикации от онова време и в документите, откъдето е добре видно, че „балкапанските тежки“ търговци стоят встрани от дружеството, нежелаещи да закупуват обезценяващите се акции (през 1864 г. акциите на „Провидение“ се продават с 30% загуба), а също така и нежелаещи да нямат решаващ глас в управлението само защото, според постановленията на устава, те не притежават достатъчно акции. Българското възрожденско общество е разделено — вестниците „Гайда“ и „Българска пчела“ подкрепят управата на „парaplувното“ дружество, а на страниците на „Съветник“ се появяват материали с остри нападки по неин адрес.

Но конфликтът не е така лесен за обяснение, защото дружеството получава подкрепата и на някои от едрите търговци (през август 1864 г. Димитраки бей от Тулча свиква събрание на балкапанци и ги призовава да се включат в „Провидение“), докато други — добре известни със своята модерна и то крупна търговска дейност като Христо Тъпчилешов и братята Георгиеви, стоят встрани, виждайки прекалено големия риск в начинанието²⁴.

Едно обаче е безспорно — преценяванията по съдбата на това дружество, постоянният интерес към делата му в течение на няколко години и множеството вестникарски публикации се явяват най-голямата реклама на акционерното дело сред българското възрожденско общество, неговата най-голяма просветна разгласа. Никак не е случаен фактът, че „Провидение“ получава безрезервната подкрепа на възрожденци, доказали се с новаторските си идеи, като д-р Иван Богоров, Георги Ст. Раковски и Петко Р. Славейков. Много точно подхожда вече направената на дружеството характеристика като „най-крупното предприятие на българския търговски дух преди Освобождението“²⁵. Може само да се допълни — то е една от най-големите прояви на търговската модерност на Българското възрождане, чиято история нагледно илюс-

трира шансовете, но и проблемите пред „модерното“ в българските условия през епохата.

Другите български акционерни дружества, възникнали през 60-те и 70-те години на XIX в. в столицата Цариград следват добре разгласената организация на „Провидение“ — повечето от тях се сдобиват с устава, печатат си акции, свикват общи събрания, публикуват в пресата съобщения за своята организационна дейност, а понякога и годишните си равностетки, като по този начин ги правят широко публично достояние.

Амбициозни са целите на „Българското търговско братско дружество“, създадено през 1867 г. с капитал от 700 турски лири. Дружеството, чиито членове акционери се самоопределят като „събратя“ (оригинален опит за български превод на чуждия термин; понятието „събрат“ се използва и от основаното през 1873 г. Българско дружество „Надежда“²⁶), има устав, който се променя през годините. Настоятелството му включва председател, касиер, „печатопазител“, членове. През февруари 1871 г. дружеството свиква годишно общо събрание, на което се избира ново настоятелство. По всичко изглежда, че основната му дейност се свежда до покупко-продажба на акции и облигации и до отпускане на пари

под лихва. През октомври 1871 г. се появяват и неговите печатни акции с номинал от 9 турски лири. За същата година е публикувана годишната му равностетка, която изглежда по следния начин²⁷:

ДА ДАВА	ДА ЗЕМА
На членове основатели за 68 акции вложът им..... гр. 52 844.95	От касата гр. 8 325.30
Печала лихви, размяна на консолиде..... гр. 8 700.83	От консолиде 550 по 54..... 29 700.00
	От Ст. Митев 18 012.00
	От засематели..... 318.75
	От П. Р. Славейков 3 935.36
	От 2 акции железен път....1 254.37
61 545.78	61 545.78

Интересно съчетание между традиционната структура на занаятчийството и модерната акционерна форма се наблюдава в замисъла на цариградското „Табашко дружество“ (1869 г.), където са поканени да членуват както турци, така и българи от „табашките и търговските еснафи“ в столицата. Уставът на дружеството, съставен от цели 130 членове, предвижда разпродажбата на 2000 акции по 5 турски лири всяка (общ капитал от 10 000 л.), определя разпределението на гласовете (10 акции дават право на 1 глас), на печалбата (12% от нея е за управителите, остатъкът

е за дивиденди на акциите), в него е регламентирана и форма на благотворителност по отношение на сираците на починалите акционери²⁸. Оригинална „възрожденска“ благотворителност е залегнала и в устава на Българското заемателно дружество „Напредък“ от 1871 г. — непотърсените в течение на 3 години от наследниците на покоев акционер суми се дават на училищата „от гдето е родом покойния“²⁹.

Напълно в унисон с духовните потребности на българското възрожденско общество „Учителската книгопечатница“ (1869 г.) и Българското печатарско дружество „Промышление“ (1870—1878 г.) са ориентирани към „търговски занятия, предпочитително по книжовната част“ — първото дружество към създаване на печатница с 500 тур. лири капитал (500 акции по 1 т.л.), а второто, на печатница и книжарница с 1000 тур. лири (100 акции по 10 т.л.). Оригинален замисъл „стои“ и зад дружество „Султане“ (февруари 1870 г.) за откриване на „императорски театър за развитие на турската литература“. Особено деен и богат на положителни промени е организационният живот на „Промышление“ — първи устав от 1871 г., отпечатан във в-к „Македония“³⁰; нов устав през 1873 г., поместен във в-к „Право“³¹; цели 5 общи събра-

ния, проведени до 1875 г. и разгласени в пресата; периодични промени в настоятелството, сред чиито членове се срещат длъжностите: „председател“, „подпредседател“, „касиер“, „писар“, „сметкар“ (!) и „съветници“. За значението на „Промышление“ сред българската общност в Цариград е показателен фактът, че в неговата управа се включват добре познатите просветни дейци П. Р. Славейков, С. С. Бобчев (редактор на в-к „Напредък“ и сп. „Читалище“), П. П. Карапетров (на негово име се води печатницата на дружеството), П. С. Бобеков и др.³²

В цитираната в началото статия на Иван С. Гешов, поместена в сп. „Читалище“ през 1872 г., е отбелязано още следното: „Като е побогат народът ни, много синове на България щяха да ся распръснат по цяла Европа с търговски цели: тогава щеше името ни да ся знае и почита по Западна Европа. Тогава като имами богатство в ръцете си щяхми да основем много лесно и земеделчески и духовни училища. С други думи тогава ще знаем да ся ползвами от това — от което днес и незнаем и неможем“³³. Въпреки критичния тон на автора (впрочем критиките звучат много актуално и днес!), от дистанцията на времето ясно се вижда, че всъщност възрожденецът достатъчно добре е „разпръснат по цяла

Европа с търговски цели" и следователно, по логиката на Гешов, народът ни в онази епоха би следвало да е достатъчно богат. Да, богатството тогава е факт, особено сред част от **емиграцията**, която също не остава чужда на акционерното дело, дори напротив — дава красноречиви доказателства, че владее и прилага тази модерна практика и то твърде добре.

По сведения на българската възрожденска преса през третата четвърт на XIX в. извън границите на Османската империя, в основните центрове на българската диаспора се образуват следните акционерни дружества: „Българска пчела“ (в Браила през 1862—1864 г.), Дружество „Народност“ за наемане на хотел в Браила (1864 г.) и Дружество за българска народна печатница „Отечество“ (Букурещ, 1869 г.).

Браилското дружество „Българска пчела“ е една от първите инициативи на българите, поставила си чисто просветна цел — събиране на средства чрез продажба на акции („по 6 жълтици една-та“) за финансиране издаването на вестник. Началото е поставено на 19 декември 1862 г., първият брой на вестника със същото наименование се появява пет месеца по-късно, в края на май 1863 г., през юни с.г. вече са закупени 102 акции, а през месец септември 1864 г. се

забелязват първите симптоми за приближаващия край на вестника и на дружеството. Сред акционерите на „Българска пчела“ се срещат имената на известни възрожденски дейци, предимно на търговци от българската диаспора, както на такива, вече утвърдили се на търговското поприще, така и на начинаещи: Евл. Георгиев, П. С. Чалъков, В. Добрович, д-р Атанасович, Гр. Н. Мустаков, д-р Г. Миркович, Н. М. Тошков, Н. Г. Палаузов, В. Н. Рашеев, С. Я. Паница, Г. Н. Киселов, Г. В. Шопов и др.³⁴ Важно е да се отбележи, че въпреки краткия си живот „Българска пчела“ подкрепя и разгласява другите сходни нему модернистични прояви и най-вече организационния живот на своя съвременник — акционерното „парaplувно“ дружество „Провидение“.

През есента на 1869 г. в Букурещ се ражда поредната българска акционерна идея и отново тя е с културно-просветен привкус — Дружеството „Отечество“. То предлага за продажба 100 акции по 10 „австрийски жълтици“ всяка. Целта е откриване на печатница, където да се печатат български книги и вестник със същото наименование. Междувременно вестникът вече е в ръцете на читателите си, а дружеството, замислено за срок от пет години, се сдобива със свой устав. Главен акционер в него

е издателят на вестника — И. П. Аджемов³⁵.

От 1872 г. датира писмено споразумение за създаване в Букурещ на банково и кредитно учреждение, иницирано от фирмата „Евлоги и Христо Георгиеви“. Идеята впечатлява със своята мащабност и модерен замисъл. За модел на устава е взет този на „Банк дьо Брюксел“ с някои малки изменения. Предвижда се сдружението да работи 30 години с капитал от 25 млн. франка, разпределени на 50 000 акции по 500 франка всяка. То ще извършва за своя сметка и за сметка на трети лица в страната и в чужбина финансови и банкови операции, ще работи със заеми и с влогове. Предвижда се още дружеството да започне работа, когато се попълни подписка от 10 000 акции, внесени в размер на 50% в разстояние на 6 месеца. Максималният размер на записани от едно лице акции не трябва да е повече от 1500³⁶.

Акционерното дружество на фирмата „Евлоги и Христо Георгиеви“ е най-крупният подобен проект на възрожденската епоха — като замисъл и като размер на капитала. Неговите инициатори са българи, но реализацията му е свързана с румънския, а и с европейския пазар. Такъв, впрочем, е пътят на акционерната идея. Дошла от Европа, но обогатена с

българската практика, тя е призвана да „върне“ българина в модерното европейско икономическо пространство, да го направи повече европеец.

* * *

Това е последната статия от рубриката „История на счетоводството“, излизала в продължение на цели пет години на страниците на сп. „Счетоводна политика“. За тези пет години в общо 25 статии беше представена българската търговска и счетоводна литература от епохата на Възраждането, чуждите влияния у нас в тази интелектуална област (балкански и западноевропейски), зараждането и еволюцията на модерното търговско и счетоводно образование в Европа, на Балканите и сред българите възрожденци, различните аспекти на търговско-правната материя и нейната връзка с модерната търговска и счетоводна дейност. Изначално рубриката имаше скромната амбиция да наследи и продължи пионерските постижения в проблематиката на големия изследовател на историята на счетоводството проф. Димитър Спасов и на малцината още учени — историци и икономисти, с приноси в областта, уви, повечето от тях известни днес само на специалистите. Развитието на хуманитарните научни изследвания (колкото и трудно да е това у нас в съвремен-

ните условия) и особено засилени-
ят интерес към темата сред запад-
ноевропейските и гръцките учени
в последно време правеше задача-
та не толкова труднопостижима, а
предизвикателството — голямо. И
ако читателите на поместените тук
статии през годините отново се
върщат към техния текст, за да си
припомнят един или друг интере-
сен факт, ако на счетоводното зна-

ние и практика започне да се гледа
не просто като на занятие (профе-
сия), а като на интелектуална дей-
ност със своя оригинална история,
която в комплекс с търговията и с
търговското знание се превръщат
в може би най-мощния преобразу-
ващ фактор на модерното обще-
ство, на Новото време, то целта на
автора на статиите ще бъде постиг-
ната. Времето ще покаже ...

БЕЛЕЖКИ

1. Гешов, И. С. Труд. Пистението му и подразделението му. — сп. „Читали-
ще“, Год. II, бр. 16 от 15 май 1872, с. 724.

2. Виж изнесените данни и цитираните източници в: Митев, Пл. Българско
възраждане. Лекционен курс. София, 1999, с. 65.

3. В. „Цариградски вестник“, бр. 445 от 22 авг. 1859 г.

4. Новините за създаването и дейността на „Провидение“, както и дебатите
около неговата съдба намират широка разгласа на страниците на българската
възрожденска периодика — вестниците „България“, „Българска пчела“, „Съвет-
ник“, „Турция“, „Бъдущност“ и др. Материали за дружеството се печатат и в чуж-
дата преса.

5. Начов, Н. Цариград като културен център на българите до 1877 г. — Сбор-
ник на БАН, кн. 19, Клон историко-филологически и философско-обществен, Т.
12, с. 1—208; Бочев, Ст. Българско търговско пароплувно содружество „Провиде-
ние“, Цариград. — Списание на Българското икономическо дружество, Год. XXIII,
кн. 9, 1925, с. 375—383; Бочев, Ст. Акционерното дело преди Освобождението ни.
— В: Цанков, Ал., Д. Мишайков, Ст. Бочев. Акционерното дело в странство и у
нас. София, 1926, с. 229—239; Йорданов, Ю. История на българската търговия до
Освобождението. София, 1938, с. 248—249; Павлов, Вл. Първото българско търгов-
ско параходно дружество „Провидение“. — Исторически преглед, 1965, № 2, с. 73—
83.

6. Търновски, П. Българското корабоплавателно дело. София, 1938, с. 1—3.

7. Павлов, Вл. Цит. съч., с. 76.

8. Устав на българското търговско пароплувно дружество „Провидение“. Ца-
риград, 1864.

9. В. „Съветник“, бр. 1 от 23 март 1864 г.; в. „Българска пчела“, бр. 45 от 3 апр. 1864 г.; в. „Бъдущност“, бр. 5 от 5 апр. 1864 г.
10. Устав на българското търговско параплувно дружество ...
11. По-подробно за търговската дейност на Христо Ст. Арнаудов и на фирмата „Станчо Арнаудов и син“ в: Русев, И. Прояви на модерна организация и счетоводство в дейността на възрожденските фирми в Габрово, Свищов и Троян през XIX в. — сп. „Счетоводна политика“, 2009, бр. 5—6, с. 45—52 и пос. там литература.
12. Бочев, Ст. Българско ..., с. 376.
13. Павлов, Вл. Цит. съч., с. 77—78.
14. НБКМ, БИА, ф. 169, а. ед. 3, л. 191; пак там, а. ед. 55, л. 81 (П.Д.2853); Регионален исторически музей — Сливен (РИМ—Сл.), инв. № 836 В, ВД—147.
15. РИМ—Сл., инв. № 983(а)В, ВД—172; пак там, инв. № 983(б)В, ВД—173.
16. Съхранява се в „Музея на Възраждането — Варна“: Павлов, Вл. Цит. съч., с. 78.
17. В. „Турция“, бр. 8 от 28 авг. 1865 г.
18. Павлов, Вл. Цит. съч., с. 78.
19. Пак там, с. 80—82.
20. Бочев, Ст. Българско..., с. 380.
21. В. „Турция“, бр. 38—39 от 17 апр. 1865 г.
22. Павлов, Вл. Цит. съч., с. 80—82.
23. Бочев, Ст. Българско..., с. 378—379; Павлов, Вл. Цит. съч., с. 81—82.
24. Павлов, Вл. Цит. съч., с. 81—82.
25. Бочев, Ст. Българско..., с. 375.
26. В. „Право“, бр. 7 от 27 май 1873 г.
27. Бочев, Ст. Акционерното дело ..., с. 246—247.
28. Пак там, с. 251—252.
29. В. „Македония“, бр. 8 от 28 февр. 1871 г.
30. В. „Македония“, бр. 3 от 18 ян. 1871 г.
31. В. „Право“, бр. 16 от 30 юни 1873 г.
32. Бочев, Ст. Акционерното дело ..., с. 252—255.
33. Гешов, И. С. Труд. Пистението ..., с. 726.
34. Бочев, Ст. Акционерното дело, ... с. 229.
35. В. „Отечество“, бр. 18 от 2 ноем. 1869 г.
36. Коен, Д. Б. Банкерската дейност на къщата „Евлоги и Христо Георгиеви“ в българските земи до Освобождението. — Исторически преглед, 1975, № 6, с. 63—74.